

A titkos szavazásról.

alattvalók akarata, érdekei, nézetei a képviselő útján szivódnak fel az államéletbe. A képviselő, mint állam-akarat nyilvánításánál közreműködő szerv, érvényesíti azokat s az által a kifejezésre juttatott akaratok és érdekek úgy szerepelnek, mint az állampolgárságé. Tényleg a polgárságnak joga, hogy az állam kormányzatára és törvényeire befolyással legyen, csak a képviselő útján nyílik*) s ha netán azonkívül a nép a törvények hozásában vagy szentesítésében, esetleg indítványozásában némi joggal bír, a képviselő még mindig nagy fontosságú, s annak választása döntő súllyal lesz az államban. Hogy a képviselő útján a polgárság érvényesüljön törekvéseiben, kívánataiban, szükséges, hogy azok a képviselő és polgárság közötti kapcsolatban, a választásban érvényesülhessenek. A választási eljárásban pedig a szavazás aktusa az, mely a polgárság részéről döntő akaratkifejezést tartalmaz, a többi a szavazás előkészítése és eredményének bizonyos módon való megállapítása, amely bennünket itt nem foglalkoztat. Hogy a képviselő minő álláspontot fog elfoglalni, az első sorban attól függ, hogy tagjai minő elvek, érdekek emberei; a képviselő álláspontja annak tartamára már tagjai megválasztásával adva lesz. így a polgárságnak hosszabb időközben egyetlen alkalommal egyetlen módon nyilvánított akarata lesz döntő sorsára a legközelebbi választásokig, ezért is szükséges, hogy a szavazásnál érvényesülhessen. Végül igaz, hogy a polgárság körében megnyilatkozó törekvések a képviselőre befolyással vannak, de maga e befolyás és különösen annak mértéke igen függ attól, mennyiben határozzák meg népies kívánságok és törekvések a választásokat (még

*) L. Dalmatowski cikkét: *A parlamentarismus Constant szerint* (Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft 1907.)

azok is, akik abban látják a képviselő és a polgárság szolidaritását, hogy az a polgárság köréből kerül ki, 1. Riecker*), nem fogják tagadhatni, hogy amennyiben a képviselő a pénz vagy történelmi, ill. hivatali arisztokrácia kezében van, amely igen kevés érzékkel bír a népies törekvések iránt, azok érvényesülése csak attól függ, mennyiben döntik el a választásokat). Nagyon fontos tehát, hogy a szavazás olyan legyen, hogy általa az érdekek és nézetek szabadon nyilvánulhassanak, s nyilvánuljanak, hisz ezen fog múlni, közvetett népujalom-e a képviselő, jelenti-e a nép részesedését a hatalomban vagy pedig nem. S ha nem, akkor mindazon teóriák, amelyek benne valamiképp azt látják, hamisak lesznek, s az a mindenki által elismert kíváncsi, hogy az alattvalóknak befolyás biztosították az államügyekre, nem nyer a képviselő által kielégülést, az csak szemfényvesztés, s a képviselő létjoga esik el egyenesen.

De a pozitív közjog szempontjából is anomália, ha a szavazás nem mentes mindennemű befolyástól. Mert mi a szavazatjog materialiter? A szabadságjogok egy igen fontos kiegészülése, mely által az egyes igen távoli, az összeség döntő befolyást nyer az állam kormányzatára és törvényeire, az összeség önmeghatározó, az egyes ez önmeghatározásban aktív részes lesz. A szavazatjog az egyén jogának, hogy állama kormányzata és törvényhozása felett kritikát gyakoroljon, azokkal szemben kíváncsiakat fejezzon ki, oly értelemben való kiegészülése, hogy annak fogantatása nem másnak belátásától, jóindulatától függ csak, hanem amennyiben bizonyos alkalomból és módon fejeztetik ki, közjogi súllyal bír. E közjogi súly az egység, mellyel az egyén szavazata számításba jön a szavazás eredményének megállapításánál. Az állam meghatározza, hogy bizonyos véleményekhez ily súly ne járulhasson, hogy azok képviselőre ne tehesseket szert. A jelölés folytán, hol csak bizonyos számú szavazó által támogatott vélemény mellett lehet nyilatkozni ily súllyal, szintén korlátozza az egyén e jogát. Ámde azt, hogy mily értelemben nyilatkozzék a szavazó, mily véleményt támogasson, azt az egyén szavazatjogának kijátszása nélkül nem határozhatja meg, sem közvetlenül, sem közvetve, azáltal, hogy bizonyos befolyások alatt szavaztatja. A szavazatjog szabadságot jelent, az egyén joga folytán az összeség felszabadítását az alól, hogy tőle független tényezők határozzák meg kormányzatát és törvényeit, involválja tehát, hogy az egyén a maga nézetét, kritikáját fejezhesse ki, hogy így az összeség (többség) akarata érvényesülhessen. Ha a szavazás befolyások alatt történik, akkor a gyakorlatban általa csak az egyén függősége jut kifejezésre, a jog nem szabadság lesz. Ami a szavazatban tőle ered, az a függősége, s a szavazás csak arra szolgál, hogy az most egy új téren nyilvánuljon meg. Ellenben tartalmára, holott annak meghatározására csak ő bírna joggal, neki nincs befolyása. A törvény az a közjogi hatalmat, mellyel felruházta, a jog gyakorlására vonatkozó intézkedésével áthárítja másra, arra, aki befolyással, hatalommal bír az egyén felett, s akár valódi, akár képzelte hatalom, az eredmény mindig ugyanaz lesz. A politikai szabadság csak még meg

*) *Die rechtliche Natur der modernen Volksvertretung*. 1893.

fogja szilárdítani a függőségi viszonyt, amelyben az egyén van, a szavazás eredményeképp. S így igazuk lesz azoknak, akik politikai jogoktól mit sem várnak, ha csak az egyének függőségének, alárendeltségének megerősbbödését, az attól való szabadulás megakadályozását (mint Proudhon: *Du suffrage universel*, 1848., vagy Gumpłowitz: *Philosophie des Staatsrechts*, 1877., Bluntschli: *Politik*, Mohi etc.), abban tehát egy hatalmas csalást látnak, mely annál veszedelmesebb, mivel a közállapotok most már a nagy többségek akaratából fentállóknak, szentesítetteknek tűnnek fel.

De az állam szempontjából sem kívánatos e csalás. Hiszen a képviselőintézményével kompromisszum céloztatik az államhatalom s alattvalóság között, hogy a népakarat, kívánságok megnyilatkozzanak s bizonyos mértékben érvényesüljenek, ami nyugodtabbá teszi az államéletet s a népies törekvéseket a törvényes mederbe tereli. Ha a választásban a kormány befolyása érvényesül, saját magát csalja meg a közvéleményt illetőleg, ami előbb-utóbb megbosszulja magát, ha másoké, akkor azoké fog közakarat gyanánt szerepelni, a többi államhatalom rosszul van informálva.

2. Azon intézkedések közül, melyek azt kívánják biztosítani, hogy a szavazó szavazatában befolyástól mentesen a maga nézetét fejezze ki, hogy érdekei, kívánságai jussanak kifejezésre, kihatásában legnagyobb szerű a titkos szavazás. A nyilvánosság határozatlan értelmével szemben, amely helytelen érvelést enged meg mellette, a titkosság teljesen határozott. Azt jelenti, hogy a szavazás aktusából, a szavazatból kifolyólag ne legyen megtudható, egy bizonyos személy mily értelemben nyilatkozott. S ezt a titkosság megfelelő berendezés mellett képes is megadni. Evvel pedig nagy mértékben biztosítva van az is, hogy a szavazó szabadon a saját akaratát fogja kifejezni. Mindenekelőtt nem kell fizikai erőszakkal való fenyegetésektől tartania, sőt e fenyegetések is elesnek, úgy hogy mindenekelőtt a választások pacifikálását fogja eredményezni, amint azt olyanok is, akik többi hatását kétségbe vonják, elismerik (így Ostrogorski: *La démocratie et l'Organisation des parties politiques*, 1903, Angliára és az Amerikai Egyesült Államokra). Felszabadítja minden nyomástól (német írók kiemelik, hogy az egyház befolyásától nem, mert a gyónásban nincs titok, ezen befolyást az állami szervek erőszakosságával kívánják ellensúlyozni, ami semmiesetre sem a befolyásolástól való mentés — így Bluntschli), sőt a személyes tekintetektől is, amelyek megakadályozzák, hogy meggyőződése szerint szavazzon, arra készítve, hogy bizonyos személyekre adja vagy ne adja szavazatát, hogy tehát személyes összeköttetései, ne pedig legjobb meggyőződése határozza meg szavazatát; evvel tehát a szavazó akaratának indokaira a helyes irányban befolyást fog gyakorolni. Mindenekfelett előmozdítja a szavazás megfontoltságát, miután azon külső kényszerítő körülményeket megszünteti, amelyek akadályozzák, minthogy fölöslegessé teszik a szavazat megfontolását, az egyént készíteti, hogy gondolja meg, kire szavazzon, ha ez teljesen tőle függ, akkor valószínű, hogy értelmi megfontolás fogja megelőzni s eldönteni a szavazást. És ha nem zárja ki teljesen a megvesztegetést, miután az esetleg a választás eredményével hozható kapcsolatba,

másrészt a szavazók távolmaradása vásárolható meg (az Unióban gyakran előfordul, a távolmaradók az ú. n. *fishermen*), annak befolyását mindenesetre csökkentik vagy káros hatását részben megszüntetik. A titkosság tehát a racionális, befolyástól mentes, békés, helyes indokoltól vezetett szavazás ügyét mozdítja elő. S mint helyes intézmény az államok közjogában mindinkább helyet nyer. Jelenleg Európában a nyilvánosság egészen kivételes intézmény. (Németországban Poroszország, Braunschweig, néhány apró thüringiai állam, Svájcban Zürich, Appenzell, Glaris, Uri, az Unterwalden, Magyarország, Andorra tartották meg. Amerikában Argentína 1902. évi törvényével, a dél-amerikai államszövetségek legtöbbje szabadságot enged az egyes államoknak, mint az északamerikai unió 1872 előtt, mikor a *printed or written ballot* kötelező lett a kongresszusi választásoknál.) De amily elterjedt intézmény a gyakorlatban, oly támadott és vitás az elméletben. A francia irodalom, mint a *suffrage universel*, úgy a *vote secret*-t is dogmaként fogadja el (Villey: *La législation électorale comparée*, 1900; Duplantier: *De la pratique du suffrage*, 1900; Leys: *Du secret du vote*, 1902; Bonnet: *Le secret du vote et les moyens de l'assurer*; Pierre: *Tratte de droit politique, electoral et administratif*, 1902; Année: *De la sincérité et du secret du vote*, 1907.), még Benoist is (*La réforme électorale*, 1908, és mint a *Comité du suffrage universel* elnökének beszédeiben) barátja. Ellene is vannak néhányan, így már Montesquieu, akit a római titkos szavazás tapasztalatai riasztanak el, Lefèvre Pontalis (de már a *Les élections en Europe a la fin du XIX. siècle*-ben, 1902., nem annyira), Houzel (*La constitution sociale*). Az angoloknál különösen Mill támadja (*A képviselői kormány*-ban és két esszéban), Hare is ellene van (*The election of representatives*, 1873.), a személyes képviselő rendszerével veti össze. A német irodalom kevés kivétellel (pl. Gageur *Reform des Wahlgesetzes*, 1893., Sombart), elveti (Meyer, aki az elmélet álláspontját röviden jelzi, *Das parlamentarische Wahlrecht*, II. 1900; Röscher [*Politik* etc. 1892.], különösen szenvedélyesen Treitschke [*Politik*, 1897. II.]). Nálunk hol elvi szempontból (Concha: *Politika*, Kuncz: *Nemzetállam és a demokrácia*) hol a faji jelleggel nem tudják összeegyeztetni (E. Nagy: *A választójog problémái*, 1907.).

Mielőtt tehát a titkosságot biztosító módokat vizsgálánk, szükséges, hogy bővebben foglalkozunk az elmélet által e téren fölvetett kérdésekkel.

3. Korlátolt szavazat mellett inkább találjuk a nyilvános, általános mellett a titkos szavazást. Csak a tények teljes figyelmen kívül hagyásával lehetne állítani, hogy az előbbinél a választóság függetlensége és magánérdekektől való mentessége nagyobb lenne, mint az utóbbinál. Gondoljunk Angliára, hol igen korlátolt választójog mellett a legszemérméletlenebb vesztegetések, a legkevésbé független választások voltak. Franciaországban 1814-től 1848-ig igen magas volt a cenzus és a választások nem voltak függetlenebbek, különösen magánérdekektől mentesebbek, mint a *suffrage universel*-ei. Hazánk választásai a külföldön erőszakosságukról és a vesztegetésekről nevezetesen (Pyfferroën: *L'électorat politique et administratif en Europe*, 1903;

Adam: *La patrie hongroise*, Lefèvre Pontalis id. m.) Avval sem igazolható korlátolt szavazatjog mellett a nyilvánosság, hogy akkor a nem jogosultak ellenőrzése alatt kell a szavazásoknak folyniok. Ily érvből a nyilvánosság minden rendszer mellett követelhető (Mill). De a nyilvános szavazásnál legkevésbé érvényesül a szavazásból kizártak érdeke, hanem ellenkezőleg ép azokéi, akik velük bizonyos érdekellentétben állanak (pénz- és született arisztokrácia, bürokrácia).

Általánosság és titkosság, korlátoltság és nyilvánosság egyazon gondolatnak megnyilatkozásai. A nyilvánosság hívei beismerik, hogy azáltal az előkelők, a gazdagok befolyását kívánják biztosítani. Mill átmenetileg akarja az eddig vezető osztályoknak visszatartani a hatalmat ez által. A titkosság terjedése nem a destruktív francia eszmék győzelme az angol intézményű parlament felett, hanem ugyanazon demokratikus áramlat követelménye, amely az általános választójog, amely áramlat először Franciaországban érvényesült, s így az elvek itt formálódtak ki és testesültek meg. Az általánosság megadja legalább a felnőtt férfiaknak a szavazatot, evvel megakadályozza, hogy a képviselet tisztán egy osztály érdekeit szolgálja, a titkosság, hogy a függőségi viszonyok e jogot kijátsszák egy osztálynak, biztosítsák, hogy az általános szavazatjog tényleg az általános érdekeket szolgálja, hogy a szavazásban a megfontolt vélemények jussanak kifejezésre, hogy a képviselet céljainak, rendeltetésének megfeleljen. Így Bentham (*Code constitutional* 1822. és 1830.) követeli az általánosság, egyenlőség és évenkéntiség mellé a titkosságot. Így a proletariátus; az ellenzék, míg a hatalmon levők nehezen határozzák el magukat a titkosság behozatalára, mely megszüntetné a befolyásokat, amelyek őket a hatalomhoz segítették. A nyilvánosság a korrekтивuma az általánosságnak, azok szerint, akik a kisebbségeket kívánnak az uralmon tartani, míg a demokrácia hívei a titkosságot tartják annak.

Az akaratkifejezési módok közül, melyeken a polgárság a közügyekben dönt, a titkosság a legegységesebb. Eleinte az akaratkifejezés együttesen és tömegesen történik. Helyeslő vagy helytelenítő zúgás, fegyverek összeütése. Mindig csak egy akarat jut kifejezésre, a többi elnyomatik, s az mint az összeségé szerepel. Már fejlődés, midőn az eltérő akarat is kifejezésre jut (szétválás, kézfelemelés). Ilyet a képviselőválasztásoknál még napjainkban is találtunk. (Dániában 1901-ig; a képviselőház tagjai gyűléseken választottak, melyekben az egyes jelöltek mellett — vita után, melyben a jelöltek álláspontjukat ismertették — a szavazás kézfelemeléssel történik. Ha azonban egy jelölt vagy ajánlója az eredmény megállapítása után $\frac{1}{2}$ órán belül névszerinti szavazást kért, az elrendeltetett. Sokban hasonló volt az angol választás 1872 előtt.) Itt az akaratkifejezés már nem egységes, de még együttes és tömeges. Előfordul, hogy egyes egyének akaratát külön számításba jön, azok önálló vélemények nyilvánítására jogosítvák, sőt a *non numerantur, sed ponderantur* elvénél fogva a többségével szemben dönt. Ez már nagy lépés az egyéniesült akaratkifejezés felé. Szavazásnál mindenkinek szavazata egyénenként jön figyelembe. Ez pontosabb mérést enged, az eredmény meghamisítását inkább kizárja, de viszont hozzáférhetőbbé teszi mindennemű befo-

lyásnak, vesztegetésnek, erőszaknak, ha meg is akadályozza, hogy a tömeghangulat magával ragadja s így inkább előmozdítja a megfontolt szavazást. A titkosság még tovább megy, megszünteti a befolyást, amely most már a hatalmaskodó kisebbségek részéről jön, s amellyel szemben nyilvánosságnál már nem véd az, hogy egyszerre tömegesen lép fel az azokéval ellenkező akarat. A titkosság a fejlődés utolsó stádiuma, s az egyéni szavazásnak, amely mint láttuk, követelmény, a legjobban felel meg.

Elsősorban azt hozzák fel a titkosság ellen, hogy nem szorultak már a szavazók védelemre. Ezt már félszázad előtt állították s ma még kevésbé igaz. Hivatkoznak arra, hogy a gazdaságilag függőknek a szervezkedés megadja a függetlenséget a munkaadókkal szemben. Ez a szervezkedés azonban nem teljes, mert nem terjed ki az összes gazdasági függő helyzetben levőkre, másrészt nem adja meg a függetlenséget, mert a szervezettel szemben leköti a választókat. Megfelelő függetlenséget csak ott ad a munkaadóval szemben, hol általában az egyes csak az összeség sorsának javulásától várhatja a maga sorsának javulását, ahol tehát megvan a legnagyobb érdekközösség, másrészt felfelé az érdekellentét. Ott, ahol fokozatos alávetettség van, ahol az egyesek egymás hátrányára, a másoknak mellőzésével, visszaszorításával akarnak érvényesülni, ahol tehát a verseny egymás között folyik s a bánásmód, az előléptetés nagy mértékben a felebbvalóktól függ, a szavazás nyilvánossága esetén nincs biztosíték a szavazás függetlenségére s társadalmilag alig teremthető. Különösen, ha államhivatalnokokról van szó, akiknek vezetősége a választásban közvetlenül érdekelve van, akiknek száma egyre nagyobbodik, független szavazás csak kivételesen remélhető s akkor sem lehet hinni, hogy az államrendet megváltoztató törekvések mellett mernének nyilatkozni. Egyébként a társadalmi védekezés csak esetleges, ha a törvény képes védelmet adni, azt nem volna szabad megtagadnia. S függőségi viszonyokkal szemben egyetlen képzelhető védelem a titkosság. Mert akárhogy tiltva legyen is a szavazók befolyásolni akarása, nem sikerül megóvni őket a hátrányoktól, holott ők csak jogukkal éltek. Hiszen az sem mutatható ki, hogy e hátrányok az ellenkező szavazás következményei, vagy az előnyök a megfelelőé (az ellenkező szavazás itt inkább hátrányokat okoz).

De szokás a nyilvánosságban olyan korrektívumot látni, amely kizárja a gyávákat, mint érdemteleneket abból, hogy az ő véleményük számba jöhessen. Ennek következménye mindenekelőtt a szavazás eredményének meghamisítása, mert azok vagy tartózkodnak a szavazástól (nyilvánosság mellett általában nagyobb az absztinencia), vagy másra szavaznak. Érdekes következménye továbbá, hogy ép azok, akik politikai bátorságot tanúsítanak, járnak rosszabbul, mivel az ő véleményük nyilvánításához szükséges bátorság, attól riasztatnak az a gyávábbak s így azon vélemény lesz előnyösebb helyzetben, melyhez az nem szükséges. Ennélfogva ez az okoskodás szofizma s korántsem pártatlan, hiszen a reformtörekvések nyilvánításához kell bátorság.

De a szavazásnál bátorságról nem is szabad, hogy szó legyen. Mert ha a szavazás a harcnak metamorfózisa (Fouillée szerint *Philo-*

sophie du suffrage universel cikkében a spenceristák álláspontja), mindenestre az eszközök is megváltoztak. A legnagyobb szám, a legnagyobb hatalom elve csak itt volt s nem a harcban. Különben ép úgy lehetne az erőt is megkövetelni. A bátorság, erő, kényszerűség itt — hogy a terminológiában maradjunk — atavizmus lenne. Itt az egyenlőség elve van elismerve, vagy legalább is nem az erőn alapuló egyenlőtlenségé, a harc pedig megszünteti azt. Ha a nyilvánosság a bátorságnak előnyt ad, a titkosság fogadandó el.

Különösen félnek a titkosságnak jellemrontó hatásától. Pl. Mill az angol felső osztályok gentlemanségét, Bismarck a germán faj ősi nyíltságát, Kmety a magyar faj hasonló tulajdonságát félti. Így a titkosság problematikus előnyeit erkölcsi kár árán kellene megvásárolni. A színlelés és hazugság titkosság mellett csak arra szolgálhat, hogy a szavazás eredeti rendeltetését védje, annak meghamisítását ki játssza. Nyilvánosság mellett a legszemérmetlenebb megvesztegetések folynak, a befolyásolás, megfélemlítés minden eszköze skrupulus nélkül alkalmazásba jön. Jellemző, hogy nálunk ép az az államférfiú hangsúlyozta a nyilvánosság jellemfejllesztő hatását, akinek kormánya alatt a választások a legerőszakosabbak és korruptabbak voltak (Tisza Kálmán).

Vádolják a titkosságot vesztegetéssel. A nyilvánossággal szemben ez a vád csak annyiban állhatna meg, hogy a büntetőjogi és politikai üldözés nehezebb lesz. Mert az, hogy a nyilvánosság adta ellenőrzés akadályozná, nem jöhet komolyan figyelembe. Csak visszaélés a nyilvánosság homályos értelmével, amely nem jelenti a közvélemény ellenőrzése alatt folyó szavazást, hanem csak az érdekeltek ellenőrzése alatt állót, hogy pedig azok eszközeikben nagyon válogatóságok lennének s eljárásukban a közérkölcseket védenék, nem lehet állítani. Hiszen ép a nyilvánosság által adott ezen ellenőrzés mozdítja elő az erőszakosságot, a befolyásolást és vesztegetést. Igen kérdéses, hogy a nyilvánosság mellett adott jogi védelem vesztegetés ellen nagyobb hatással lehetne, mint a titkosság a választások tisztaságára. Erőszak ellen a törvény jobban véd a titkosság, mint nyilvánosság mellett, a szavazás befolyásolásával szemben a törvény nyilvánvalólag tehetetlen s így csak a vesztegetés maradna. Ha tekintetbe vesszük, hogy a védelem itt mennyi alakszerűségtől függ, hogy mily kevés eredménnyel kecsesget a bírói eljárás, mikor a választásokban mindenki érdekelt: bíró, tanuk, s hogy határozott esetek bizonyítandók, s a' gyakorlatban mily kevés eredménnyel jártak e törvények, nem tagadhatjuk, hogy a titkosság az ellenőrzés kizárásának tényével többet tesz. A nyilvánosság megkönnyíti az üldözést, de megkönnyíti sokkal inkább és sokkal biztosabban a vesztegetést is. A törvényben foglalt fenyegetés visszariasztó ereje alig fog csökkenni, ha annak bekövetkezése még bizonytalanabb lesz, hiszen az úgy is a dologgal járó kockázatszámba megy. Mindezenfelül a titkosság sokkal egyszerűbb védelem.

Akik a szavazás nevelő hatásának elmaradásától félnek, felhozzák, hogy az eltérő szavazatot nyilvánosságnál indokolni kell. Ha meggondoljuk, kik részéről történik ez a felelősségre vonás és hogy a szavazat igazolása teljesen hiábavaló ott, ahol már elhatározott akaratokról van szó (amint hogy a szavazásnál az kell legyen), nem kételked-

hetünk, hogy a nyilvánosság az egyént csak a mások véleménye előtt való meghajlásra készítetné. A nevelő hatást az eltérő szavazás megakadályozásával önmaga szünteti meg. Amennyiben a nyilvánosság táplálja a felfogást, hogy eltérő ellenkező szavazat igazolásra szorul, elnyomja az értelmi megfontolást, az egyénből szavazógépet csinál. Tartózkodni fog attól, hogy az összetartás, a ragaszkodás érzelmeit sértse, az előítéletek, a tekintélyek fogják szavazatát meghatározni. A nyilvánosságnak nem nevelő, hanem fegyelmező hatása lesz. Hogy mindez túlnyomólag a konzervatív szavazásra fogja készíteni, fölösleges kiemelni. Hiszen a reformtörekvések, az új, sértik a tekintélyeket, ellenkeznek a régi felfogással.

S nagyobb mértékben fognak hatni a nyilvánosság mellett a választóra az érzelmek, melyek a közülethez tartozásból fakadnak. Ez érzelmek azonban túlnyomólag konzervatívek, miután a meggyőződéshez fűződnek, hogy a közület minden áron fentartandó s mindenben, ami változtat, a közület fennállására veszedelmeset sejtetnek. Láthatjuk ezt pl. az emancipációknál, hol mindig avval érvelnek azok ellen, hogy a közületet felforgatják. De nemcsak a nagy politikai, közjogi testületekre állanak ezek, hanem az egyesületekre, szövetkezésekre is, amelyek bizonyos célok érdekében, bizonyos felfogások alapján megalakulnak. Itt új nézet, új felfogás egyenesen megbontással fenyegeti a közösséget, amely a nézetek, felfogások egységén alapul, miután nézeteltéréseket eredményezhetne. Az ilyen egyesületek fentartásának érdekében, ilyen új felfogást, reformtörekvéseket elnyomni törekszenek s a közület fentartásának, ahhoz való ragaszkodásnak, hűségnek érzete ezekkel szemben ellenséges lesz. Így az Amerikai Egyesült Államokban a pártézés, a párhűség mindenképpen felett áll s a választások nagy részt ezek alapján történnek. S ez az érzés nyilvánosságnál jobban feszélyezi a szavazót, nagyobb mértékben áll annak hatása alatt.

A nyilvánosság bizonyos mértékben tömegszavaztatás is. Mindenestre az én jobban áll azon befolyások alatt, melyek a tömegek akaratnyilvánulásait határozzák meg. A józan megfontolás helyett impulzusok, érvek helyett szimpátia és antipátia fogják irányítani. Észokok mindig csak az egyeshez szólnak, tömegekre soha sincsenek hatással. Amily érzékeny az minden érzelmeivel megegyező, azokból folyó okoskodás iránt, oly türelmetlen minden ellenkező érvel szemben, bármennyire igaz legyen is. Amennyiben a nyilvánosság forszírozza, hogy az egyén mint tömegegység nyilatkozzék, ne pedig megdöntött szavazatot adjon, impulzív szavazást fog eredményezni (természetesen amennyiben a fent kifejtett tényezők meg nem szüntetik azt). A titkos szavazás, mely az egyén értelméhez fordul, reflektáltat.

Ép abból, hogy a titkosság egyéni szavazás, következtetnek annak károsására. Az egyén nem fogja fékezni magát, indulatai, rossz hajlamai, amelyeket a nyilvánosság visszaszorítana, fogják irányítani szavazásában. Mill szerint néhány ezer becsületes ember feszélyezi a nem becsületesek óriási tömegét, azok szégyelik magukat s másnak akarnak előttük feltűnni, „mint amilyenek. A nyilvánosság az egyén motívumait bíráltnál felől, elnyomná a nem helyeseket (pl. gyűlöletet, irigységet). Mindenekelőtt meg kell jegyeznünk, hogy ép a titkos szava-

zás kelti fel legkevésbé a szenvedélyeket, a nyilvános pedig ezen aljas tulajdonságok kihasználását nagy mértékben lehetővé teszi, tehát az érdekeltek törekvése is oda fog irányulni, hogy ezeket működésbe hozza. Nem szükséges sokat foglalkoznunk azzal, hogy a választásoknál mily nagy visszaélések történnek a szavazók tudatlanságával, ostobaságával, kapzsiságával, szenvedélyeivel. A titkosság nyugodtabb lefolyást adván a választásnak, ott inkább fognak működni azon rúgok, amelyek az ember egyéb cselekedeteit létrehozzák; az ember pedig rendszeren annak tudatában cselekszik, hogy tettének konzekvenciáit viselni tartozik; ezeket fogja mérlegelni. E konzekvenciák titkosságnál magában a szavazatban, illetve annak a választásra, még távolabb az ország kormányzatára, törvényhozására való befolyásában lesznek. (Az egyes szavazónál ilyen konzekvenciákról beszélni ugyan nem lehet, de a szavazók nagyobb tömegére kell gondolnunk, melynek már van ily befolyása az államra.) A nyilvánosságnál ezen konzekvenciák mellett mások is lesznek, melyek az egyes szavazót sokkal intenzívebben érintik, a jutalom vagy büntetés, melyet a szavazásban érdekeiktől kap, harag, kellemetlenség, amelyet szavazata magával hozhat; konzekvenciák, melyek nem magában a szavazatban, hanem azon hatásban állanak, melyet az másokra, magánosokra vagy hatóságokra tesz; konzekvenciák, melyek közvetlenül, feltétlenül őt érik, míg a szavazatával célozottak feltételesek, általánosabbak, közvetettebbek. Az eredmény az lesz, hogy mérlegelésénél inkább az előbbieket fogja figyelembe venni, azok nagyobb súllyal bírnak majd ítéletére.

A nyilvánosság adta ellenőrzés különben olyanra vonatkoznék, ami rejtve van, amit ellenőrizni lehetetlen: a motívumokra. Voltaképp maga számos motívumot teremt, hogy a szavazó ne azt fejezze ki, amit kellene, ne egyéni ítéletet. Mert a nyilvánosság által működésbe hozott motívumok nem az egyén ítéletét, annak tartalmát illetik, hanem külsőlegesekek, szubjektívek, arra vonatkozóak, hogy az egyén a maga ítéletét vagy meg se alkossa, vagy avval szemben más ítéletet vele merőben szubjektív okokból elfogadtassa (szubjektív, azaz nem tárgyilagoss).

Mondhatják, az egyén tévedhet arra nézve, mi jó, mi helyes: tudatlansága, ostobasága akadályozhatja annak felismerésében. Ámde a jónak, helyesnek csak egyéni mértéke lehet. Nem bízhatunk evvel szemben azokban, akik a nyilvánosság folytán a szavazó felett befolyáshoz jutnak, nem várhatjuk, hogy ezek megkorrigálják a szavazó ítéletét. Befolyásukat kétségtelenül a saját érdekükben fogják kihasználni. Nem valószínű, hogy befolyásolók és befolyásoltak között érdek-közösség van, s hogy ha van is, a befolyás nem a külön érdekek érvényesítésére használtatnék fel. A titkos szavazás mindenesetre a helyesnek, jónak biztosabb mértékét adná, még akkor is, ha a nyilvánosságnál az egyén a közvélemény ítélete előtt meghajolna, mert annak csak egyéni mértéke van s mert jogosultabb a bizalom egyénekben, mint tömegekben, ha értelmi belátásról van szó. Az egyén a közvélemény ítéletét tartalmilag nem is vizsgálja felül, hanem eleve fogadja el. A titkosság nem szünteti meg mások nézeteinek hatását az egyénre, de nem nyomja el az egyéni judíciumot s objektív felül-

bírálatot inkább enged. De közvéleményről szavazásnál még szó sem lehet, hiszen az van hivatva hitelesen megállapítani azt. Míg az így megállapítva nincs, terrorizáló kisebbségek vindikálhatják maguknak a jogcímet a tiszteletre, adhatják ki magukat közvéleménynek.

4. Különös figyelmet érdemel a közjogi szempont. A szavazás közfunkció, ahhoz való közjog, mint ilyen, nyilvánosan gyakorlandó mások ellenőrzésével. Titkosság magánjogi tulajdonság, általa a jog olyan színezetet nyer, mintha „egyéni” lenne, amivel kedvére élhet, s a „magánérdekek elárasztják az államot.” Tehát nyilvánosság kell a közérdek biztosítására.

Nem áll, hogy minden közjogi funkció nyilvánosan gyakorlandó. Az a célszerűség kezdése. Nyilvánosság kell, hogy a funkcionárius ellenőrizhető legyen, vájjon a törvényeknek megfelelőleg, vagy pedig megbízója, vagy föltesse hatósággal bíró személy vagy testület felfogása szerint jár el; eljárása ezek előtt, ellenőrei előtt, kell nyilvános legyen, hogy jogilag és politikailag felelősségre vonható legyen.

A szavazal jog kétségtelenül diszkrécionárius hatalom ismertettélényegénél fogva. *In ultima analysi* a törvényhozás és kormányzás végső elveit adja meg, illetve azok felett gyakorol kritikát, következőleg jogilag tartalma nem lehet megadva, sem pedig másnak kényétől nem függhet, nem involválhat a személyre nézve politikai vagy jogi felelősséget (a büntetőtörvényt sértő szavazás nem lehetséges vagy megsemmisítetik). De nincs is jogosított személy az ellenőrzésre. A szavazás, mint az államakaratnak, a legfőbb akaratnak legalább egyik forrása nem lehet más akaratnak alávetve, mennyiben igen, érintettük s bővebben nem fejthetjük itt ki. Az ellenőrzés az akarat tartalmának a közakarral való megegyezésére vonatkozhatnék csak, a szavazás eredményének megállapítása előtt ily közakarról nem lehet szó.

A nyilvánosság tehát csak abból lenne levonható, hogy a szavazati jog az állam, a köz érdekében gyakorlandó. Eltekintve attól, hogy annak megállapítása a szavazóktól, illetve azok többségétől függ, mi a közérdek, s hogy ezen megállapítás tényleg az arra jogosultak részéről történjék, az, mint láttuk, csak a titkosság útján érhető el, a következőket hozhatjuk fel. Mi az államérdek? Ha a közület fenntartásához fűződő érdek, akkor fölösleges azt védeni, amennyiben létezik; amennyiben nincs, másképp lehet biztosítani. Mindenesetre — a fentebbiekből következik — igen valószínűtlen, hogy a nyilvánosság biztosítaná azt. Ha tisztán konzervatív érdek, hogy az állam lehetőleg úgy, oly viszonyok között tartandó fent, mint ma van, akkor osztályérdek, a mai viszonyok pártfogoltjaié, s ha a nyilvánosság ez irányban működik, a polgárság előtt ezen érdekeket szolgálja, a szavazás misztifikáció lesz.

A nagy többség érdekeit pedig a titkosság tökéletesebben szolgálja, mert az azon szavazásmód, amely a tisztán egyéni, különérdekek érvényesülését megakadályozhatja, a többiek nem lévén érdekelve abban, le fogják szavazni, *míg* a nyilvánosság módokat nyújt, hogy ezen külön érdekek győzhessenek. A titkosság legalább is megnehezíti, hogy ily különérdekekre szavazatok kaphatók legyenek. A

nyilvánosság a nagy többségekre közömbös, sőt káros érdekeknek érvényesülését nagyban előmozdítja. De a titkosság nem fogja esetleges többségek külön érdekeit szolgálni, vagy legalább nem kizárólag, hanem elsősorban az általánosakéit, legalább is nagyobb mértékben, mint a kisebbségek külön érdekeinek képviselője, hiszen itt e külön érdekek forszírozása képezi a főtörekvést, s a kisebbségi külön érdekek sokkal speciálisabbak is, mint a többségiek; többségek létrejövetele céljából már általánosabb érdekeket kell előtérbe tolni. A választás technikája titkosságnál inkább biztosítja az általános, illetve általánosabb érdekek győzelmét, a titkosság mindenesetre megakadályozza, hogy egyes érdekek elhanyagolhatók, sérthetők legyenek, miután azok a választás eredményére irrelevánsok.

Felhozzák, hogy a szavazó nemcsak a maga sorsára gyakorol befolyást, hanem másokéra is, akiknek tehát közé van ahhoz, a szavazatnak nyilvánosnak kell lennie s az nem egyéni jog. Ezzel szemben egy ellenvetést a nem jogosultak ellenőrzésének kérdésénél már felhoztunk. De a szavazat ellenőrzés alatt áll is, ez csak a személy tekintetében van megszüntetve. Egyező szavazat erősíti, ellenkező lerontja hatását. Hogy a szavazatok ezen kölcsönhatása a közérdeket előmozdítja, hangsúlyoztuk. Hogy a nyilvánosság a szavazót bizonyos szavazatra készítettén, ez üdvös kölcsönhatást szünteti ép meg, láttuk. Az érvelés a szavazat és választójog konfúzióján alapszik. A szavazatjog egyiknek biztosított diszkrecionárius jog, tehát egyéni. A választójog már csoport- vagy testületi jog, a képviselő útján döntés pedig már a választók többségéé *in ultima analysi* (ha csak a kerületi beosztás nem hamisítja meg vagy a többségi választás kivételes esetei).

A titkosság nevelő hatása eléggé szembetűnő abból, hogy itt az egyénben kell a biztosítékot teremteni, hogy valamely értelemben szavaz; a meggyőzése biztosíték.

Praktikus ellenvetés, hogy mellette a választás eredménye könnyebben hamisítható meg a megállapításkor, így a kísértés is nagyobb erre. Másrészt, hogy bonyolultabb intézményeket tesz szükségessé. De a meghamisítás, miután itt már kifejezett, materializálódott akarrattal van dolgunk, megfelelő intézkedésekkel megakadályozható; míg a nyilvánosságnál illetéktelen tényezők kizárása lehetetlen. Az a biztonság, melyet a nyilvánosság ad, csak formális lesz, míg a titkosság reálisat ad. A kivétel gyakorlati nehézségei pedig ma már leküzdötteknek tekinthetők.

A harc a titkosságért harc a szavazat kisajátítása ellen, hogy ne legyen oly értéktelen jog, mint a személyes szabadságra vonatkozóak, melyeket a gazdasági viszonyok kijátszanak, a titkosság megakadályozása annak, hogy az erő, ügyesség és idő mellett a közjogi hatalom is kisajátíttassék, akár az egyén anyagi függőségének, gazdasági helyzetének következményeképp, akár ugyanazon tényezők, anyagiakban és erkölcsiekben fogyatékosága folytán egy új ügylettel. Ezért első sorban a proletariátus harcol érte mindenütt.

5. A titkos szavazásnak írásos és egyéb módjai vannak. Az utóbbiaknak általán előnye, hogy az írni, olvasni nem tudók számára is lehetővé teszi a szavazást, ámde a választási visszaélések ellenében nem nyújt akkora

garanciát. Az írásos szavazásnál a rendelkezések részben a szavazás előkészítésére, részben a szavazatlpra, részben azok beadására vonatkoznak. Az első módot adnak a választónak vagy kényszerítik azt, hogy a maga szavazatát adja be s ne legyen kénytelen reá kényszerített szavazatlappal szavazni.

A második fajta rendelkezések azt vannak hivatva megakadályozni, hogy a szavazatlap külsejéről megismerhető legyen tartalma. Itt a legtovább megy a hivatalos szavazatlap intézménye, hol a szavazatlapot hatóságtól kapják a szavazók s csak azokkal lehet szavazniok. A szavazatok beadására vonatkozóak a szavazat titkosságát a szavazás pillanatában és a szavazatszedő küldöttséggel szemben védik. Arra vonatkoznak, hogyan hajtandó össze a szavazatlap stb. Legjellegzetesebb itt a borítékban való szavazás és az a rendelkezés, hogy a választó maga tegye szavazatát az urnába. Ott, ahol kézírásos szavazatlappal lehet vagy kell szavazni, célszerű intézkedni, a szavazás eredményének megállapítása után mi történjék azzal. A francia törvény elrendeli, hogy a választók jelenlétében eléggessék a szavazatlapokat. A titkosságnak további garanciája, ha a szavazatlapok kibontása nem történik az illető szavazási kerületben, hanem a választás eredményét megállapító központban, mert minél decentralizáltabb a szavazás, annál inkább ismeretes az egyes egyének álláspontja a szavazatszedő bizottság előtt, annál könnyebb megtalálni, ki hogyan szavazott és ha az egyes községek szavazásának eredménye ismeretes, könnyű eligazodni arra nézve, ki hogyan szavazott. Ez a tudat a megfélemlítésnek és a megvesztegetésnek szerepet juttat a szavazásban. (Franciaország.)

A legegyszerűbb mód a titkosságnak biztosítására az alá nem írt szavazatlapon szavazás. De itt könnyen lehetséges a kijátszás. A szavazó ellenőrizhető, milyen szavazatlapot ad be s különböző színű lapokkal az egyes jelöltek árulhatók el. A *tiers état* jelöltjeire az elektorok aláíratlan lappal szavaztak (ezért mondják, hogy a titkosság francia eredetű). A bajor 1881. III. 27. törvény rendeli, hogy a szavazás fehér lapokkal, aláírás nélkül történjék, e lapokon külső jeleknek nem szabad lenni, ami fölismerhetővé tenné a szavazót vagy szavazatot. A lapok összehajtandók. (E rendelkezéshez járultak a szavazat őszinteségének biztosítására az eskü. Ilyenféléről még az osztrák 1896-os törvény is intézkedik — az elektorokat választók így esküdtek: esküszöm, hogy szabad és belső meggyőződésesem szerint szavazok, úgy, ahogy azt az ország közjólétére hasznosnak látom, fenyegetésre, parancsra, ígéretre tekintet nélkül s ezért senkitől semmi címen, sem közvetve, sem közvetlenül nem fogadok el adományt vagy ajándékot. Az elektorok arra esküdtek, hogy függetlenül és lojálisán fognak szavazni. Flandin: *Institutions potitiques II. Allemagne*, 1902.) Az 1906. IV. 9. törvény megtartja a titkosságot, de direkt választásokat rendel. Nem tartalmaz részletesebb intézkedéseket a francia törvény sem. (Az 1875. XI. 30. törvény 5. §-a fentartja az 1852-es organikus rendelet 21. és 22. §-ait, az pedig nagyrészt az 1849. III. 15. törvény idevágó határozatait.) Csak fehér cédulán lehet szavazni, a szavazatlapot a szavazási termen kívül kell kiállítani, lehet írott vagy nyomtatott. Aki írni nem tud, mással irathatja meg, ez esetben szigorú

büntetéssel sújtja a törvény azt, aki más nevet ír, mint amelyet a szavazó kíván (1—5 évig terjedhető fogház és 500—1000 frank pénzbüntetés). A szavazási teremben, valamint annak bejáratánál szavazatlapok osztása tilos. Állami és törvényhatósági hivatalnokoknak és közegeknek ilyeneket osztogatni egyáltalán tiltva van. Olyan szavazatlap, melyen külső jel van, semmis, hasonlóképp a színes szavazatlap, melyet azonban az elnök visszautasít és akkor a választó újra szavazhat. A semmis szavazatok nem teljesen hatástalanok, miután az összes szavazatok számának megállapításánál tekintetbe jönnek. (A főválasztásnál a leadott szavazatok abszolút többsége szükséges.) A joggyakorlat a törvény hézagait, amelyek számos különféle visszaélésre adtak alkalmat, kiegészíteni törekszik. Semmis az átlátszó szavazatlap; ha azt látják, hogy a fehér szín bizonyos árnyalatával a titkosság kijátékszása céloztatott, a szavazatlap, esetleg a választás semmis lesz. Ha több jelölt van egy szavazatlapon s csak egy választandó, a szavazatlap semmis. Komolyság hiánya miatt is megsemmisítenek szavazatokat. Ha kiderül, hogy a szavazókat ellenőrizték, vajjon a rájuk tukmált szavazatlapot adják át az elnöknek, megsemmisítik a választást, illetve a szavazatot. A törvény nem intézkedik, hogyan hajtandó össze a szavazatlap, csak a jelölt neve ne lássék. Ha az összehajtás bizonyos módjával egy bizonyos jelölt szavazatlapjait elárulják, az is semmiség (1. bővebben Pierre id. m.).

Amily állandó a francia törvény álláspontja 1849, illetve 1852 óta, oly ingadozó volt az azt megelőző félszázad alatt. A forradalom idején ugyanazon állhatatlanság mint az alkotmányra vonatkozó többi intézménynél. Az 1790. II. 2/3. törvény elrendeli, hogy a szavazatlap a szavazás alkalmával állítandó ki (ugyanakkor intézkedés történik az analfabéták szavazatáról). Az V. Ventose 5-iki törvény szerint senki sem kényszeríthető erre. A VI. Pluviose 28. törvény szerint a szavazó rendszerint felhívása alkalmával írja meg szavazatát. Az 1831. IV. 19-iki törvény előírja, hogy a választó szavazáskor kapja a szavazatlapot a szavazóhivaltól, ezt e célra szolgáló asztalnál kell kitöltenie, amely úgy volt elhelyezve, hogy ne lehessen ellenőrizni, kinek nevét írja arra. Az 1848-iki rendelkezés már megengedi, hogy a szavazat a választóhelyiségen kívül megírható legyen (cél a hosszadalmasság elkerülése). Az id. 49-iki törvény már kötelezőleg rendeli ezt el. Stb.

Nem hiányoztak javaslatok, melyek a titkosságnak nagyobb biztosítását célozták. A császárság nem akart szakítani oly szavazásmóddal, amelynél a titkosság oly könnyen kijátszható, a szavazás oly könnyen befolyásolható volt. A köztársaság idején pártpolitikai szempontból jónak bizonyult, hogy a törvény nem akadályozza meg a visszaéléseket, de alkalmat ad a választás megtámadására, amivel a képviselőház többsége dönthet a választások felett, aminek a republikánusok jó hasznát látták pl. az 1885-ös választásoknál a monarchisták mandátumainak megtizedelésére. Különösen a borítékos szavazást és az isoloirt (gyakran együtt) ajánlották elfogadásra. Hol a képviselőház többsége, hol a szenátus beleegyezése nem volt megszerezhető. Végül Ruaunak javaslata 1906-ban már a szenátus hozzájárulását is meg-

nyerte, de a legközelebbi választásokat nem akarták egy még kipróbálatlan szavazásmód esélyeinek kitenni s így abból nem lett törvény. E javaslat rendelkezései a borítékos szavazást és ha nem is az izolált, de azt megközelítő intézkedéseket, a választási visszaélések ellen szigorú rendszabályokat tartalmaztak, továbbá megszüntették volna azt a francia írók és politikusok által kifogásolt rendelkezést, hogy a szavazat az elnöknek adandó át; azt maga a választó tette volna az urnába, miután megmutatta, hogy csak egy boríték van a kezében. A német 1903-as törvénynél fogjuk tárgyalni a francia javaslatához hasonló rendelkezéseket. Jelenleg, úgy látszik, hogy a titkos szavazás nagyobb biztosításának kérdése az arányos képviseletével egyszerre fog megoldatni.

Hasonló rendelkezések a franciákéhoz találhatók a svédeknél. Itt számosabb semmisségi okot ismer a törvény és semmis szavazatok egyáltalán nem jönnek számításba. A spanyolországi 1877. II. 8-iki törvény főbb rendelkezéseiben szintén alig különbözik a franciától; a szavazatlapon kétrét hajtva adandók be. A választó helyiségbe csak beírt választók léphetnek. A választások egyébként a legnagyobb visszaélések mellett folynak, a titkosságot rendszeren kijátszák (I. Pyfferroën és Lefèvre Pontalis id. műveit). Portugáliában ugyanezen rendelkezéseket találjuk. Bulgáriában másodfokú választásnál a franciához hasonló a szavazásmód, de meg van engedve, hogy a szavazás a görögéhez hasonlóan történjék. Badenben a kétfokú választás idején az elektorokra való szavazásnál a franciához hasonló mód volt elfogadva. A németbirodalmi választások 1903 előtt hasonló módon folytak.

A titkosságot ily tökéletlenül biztosító törvények a gyakorlatban kimutatták annak szükségét, hogy a szavazatlapon egyformaságát biztosítsák. Ezt kétféleképp célozzák: egyrészt szigorúan meghatározzák, milyen legyen a szavazatlap, megállapítják többé-kevésbé részletelesen (*bulletin etalon* rendszer, mint amilyen pl. egy régebbi belga törvényben található volt), vagy pedig hivatalos szavazatlapon engedik csak meg a szavazást (ez esetben az egyformaság nem szükséges, hiszen a szavazatlapok különbsége nem mutatja meg, mely jelöltek mellett szólnak, de esetleges visszaélések megakadályozására elrendelik.) A hivatalos szavazatlap lehet üres, amikor is ismét lehetséges, hogy azt a választási helyiségben kell vagy azonkívül lehet kitölteni, lehet, hogy nyomtatott, illetve a jelöltek neveit feltüntetni.

Így Kanadában (1877-es törvény) szigorúan meg van állapítva a szavazatlap színe, vastagsága, nagysága, minősége, az írásmód. A szavazatlap összehajtva adandó be.

Ausztriában a birodalmi tanács képviselőházának tagjai általán titkos szavazással választatnak meg 1896 óta (1896. IV. 14. törvény). E törvény rendelkezéseit átveszi az 1907. I. 27. *Reichsratswahlordnung*. (Geller: *Gesetze* 1907).

Hivatalos szavazatlapon állítatnak ki a politikai hatóság vagy az igazolójegyek kiállítására is jogosult község által, a kiállító pecsétjével. A szavazatlapon az a megjegyzés van, hogy csakis avval lehet szavazni. Ezek az igazoló jeggyel küldetnek meg, amelyen a választóra vonatkozó adatokon kívül még a szavazás ideje, helye, kezelése és

zárórája is rajta van. A szavazás azzal kezdődik, hogy a bizottság megalakul és meggyőződik, vajjon az urna üres-e. Azután a bizottság tagjai leszavaznak. A szavazó cédulát a szavazási helyiségben is ki lehet tölteni, ezeket összehajtva kell az elnöknek átadni, aki azt kibontatlanul az urnába teszi. A szavazatlapokat kibontásuk előtt az elnök összekeverni tartozik. A választási szabadság és rend biztosítására, a választási helyiség előtt s annak környékén agitálni, beszédek tartani tilos. A titkosság Ausztriában is kijátszható, nem a legtökéletesebb. Bernben az igazoló jegy ellenében szavazócédulát kap a választó és a helyiségből addig nem távozhatik, míg le nem szavazott.

Olaszországban a község köteles a szavazás céljára a szükséges fehér szavazatlapokat rendelkezésre bocsátani, valamint két üvegurnát. A szavazó helyiség két részre van osztva, úgy hogy az elülsőből, hol a választók lehetnek, az urnák láthatók legyenek. Hátralé a szavazatszedő-bizottság van. Az eljárás megkezdése előtt sorshúzással állapítják meg, melyik bizottsági tag készítse elő a szavazatlapokat, mi úgy történik, hogy a beírt s a bizottság előtt szavazó választóknak megfelelő számú lapnak hátára írja a nevét, ugyanoda nyomja az elnök a pecsétet. A választó igazolása után egy szavazatlapot kap, ezt köteles az e célra akkor felállított asztalnál kitölteni, hogy ne legyen látható, kinek nevét írja, sőt ha több asztal van, az egyiknél levő ne ellenőrizhesse a másikonál levőt. A szavazatlapot kiállítva négyrét hajtva, a pecséttel kívül átnyújtja az elnöknek, aki ezt az átlátszó üvegurnába teszi. (A másikban a még fel nem használt lapok vannak.) Ha valaki nem tud írni, választása szerint vihet magával egy bizalmi embert, aki a szavazatot helyette megírja. Ez óvintézkedések dacára a titkosságot kijátszák.

A szavazatszedővel, valamint a szavazat-ellenőrökkel szemben ajánlják a borítékos szavazást. Az elnök a szavazatlap átvételekor megnézheti valamely módon annak titkát, kivált ha a szavazó is akarja, azt pedig, hogy a szavazatlapot maga a választó tegye az urnába, nem lehet megengedni, mivel nehezen ellenőrizhető, nem tesz-e be kettőt vagy többet is. Borítékolt szavazásnál inkább megengedhető az, de az elnöknek is nehezebb így a szavazat tartalmáról tudomást szerezni. Mellőzzük azon unalomig részletes vitákat, melyek különösen Franciaországban afelett folytak, le legyen-e ragasztható a boríték, árusítható legyen-e vagy pedig csak a szavazatszedő-bizottság útján, hivatalból megszerezhető. A borítékos szavazattal kapcsolatban találjuk az isoloirt, melyben a szavazat elkészítése, illetve borítékolása történik; elkülönített, csak a szavazási teremmel összefüggésben álló helyiség ez, hol a szavazó egyedül, ellenőrzés kizárásával működhetik s ahonnet közvetlenül szavazni kell mennie. Isoleur, borítékos szavazás, hivatalos szavazatlap variálva fordulnak elő egymással.

Norvégiában az 1878-as és 1884-es törvények szerint a szavazás azzal kezdődik, hogy az elnök a választási törvényt felolvassa s a választókat lelkiismeretes szavazásra inti. Azok nevét kétszer felolvassák s ha másodszori felolvasásra sem jelentkezik, többé nem szavazhat. A szavazóhelyiségbe léptekor a választó átlátszatlan, fehér borítékot kap, a szomszéd helyiségbe megy, ott beteszi a borítékba

szavazatlapját, melyen jelnek és a választó nevének nem szabad lenni. Távollévők, ha igazolják távollétüket, beküldhetik borítékban szavazatukat, melyet a választás vezetősége tesz a hivatalos borítékba. A szavazó maga helyezi az urnába a borítékot.

Dániában az 1901. I. törvény szerint az egyes jelöltek eljuttatják a választás vezetőségéhez szavazatlapjaikat, melyeknek fehérnek kell lenniök, a jegyző ezeket egyenlő nagyságra vágja, az elnök minden választónak minden jelölttől egy szavazatlapot ad, a szavazó jelöltje lapját a szavazási helységben nyert hivatalos borítékba teszi, azután kijövet az elnöknek átadja.

Romániában nincs boríték, de van isoloir. Minden jelölt annyi szavazatlapot bocsát nevével a választás vezetősége rendelkezésére, ahány szavazó van a kerületében. A kerület szekciókba oszlik, 750-en tartoznak egybe-egybe. A szekciók elnökei a választást megelőző nap kapják a szavazólapokat. Minden szavazó egy-egy jelöltnek egy-egy szavazatlapját kapja (ezeknek egyformáknak kell lenniök), az isoloirban összehajtja, s az elnöknek először azon jelölt, vagy jelöltek nevével ellátott cédulát, illetve cédulákat adja át, akikre szavaz, azután a többieket. Ez utóbbiak a fekete, az előbbieket a fehér urnába kerülnek. A szavazás itt 2 napig tart, de ha első nap 4 órakor nem jelentkezik szavazó, az urnákat több jelenlévő választó pecsétjével lezárják, második nap d. u. 2—4-ig szavazhatnak csak a köztisztviselők. Ezeknek különben csak annyi ideig szabad a választóhelyiségben tartózkodni, amennyi a szavazáshoz szükséges.

Az 1903. IV. 28-iki német birodalmi törvény elfogadja a borítékos szavazást s az isoloirhoz hasonló intézkedést tesz, amit már az 1899-ik évi *Bundesrat* által elvetett javaslat tartalmaz. A szavazatlapnak nyomtatottnak, fehér, átlátszatlan, középvastagságú, 9—12 cm. méretű írópapírból levőnek kell lennie. A szavazatlapokat szavazás ideje alatt osztogatni, valamint gyűléseket tartani ez időben tilos. A választó hivatalos jellel ellátott, 12—15 cm. méretű, átlátszatlan borítékot kap; nem szavazhat előbb, míg evvel az isoloirban vagy ha ilyen nem lenne, egy a szavazó urnához közel felállított asztalnál nem tette be ebbe szavazatát. Az elnök felügyel, hogy csak a szükséges ideig tartózkodjon ott. Aki testi hiba folytán nem képes e műveletre, elnöki engedéllyel bizalmi embert vihet magával. A borítékot az elnök teszi az urnába. (A reformot ellenzőknek ez engedmény volt.)

Württemberg 1906. VI. 16-iki törvényével visszaállította a borítékos szavazást, amely már 1868—82-ig megvolt itt. Az új szavazásmód a régítől abban különbözik, hogy a boríték nem ragasztandó most be s a választó maga teszi az urnába. A szavazatlap lehet írott, vagy nyomtatott, méretei nincsenek megállapítva, fehérnek kell lennie s nem szabad rajta jelnek lenni. A hivatalos pecsétes borítékot, egyforma átlátszatlan papírból, a választási helyiségben kapja, a szavazó ívvel az isoloirba vagy azt pótló helyre megy, amelynek azonban úgy kell felállítva lennie, hogy a bizottság egy tagja a szavazót láthassa (részleges utasítást ad a végrehajtási rendelet s magyarázatot Scholl: *Das Württembergische Wahlgesetz* 1907.), ennek háttal áll a szavazó. Borítékos szavazás isoloirral található Badenben.

Svájcban a nemzeti tanács tagjai, kik a népszám alapján választatnak, titkos szavazással választandók. Genfben isoloir van, ott ragasztja fel szavazatlapjára a szavazási kanton nevével és a szavazás idejével ellátott bélyeget a választó. E nélkül szavazata érvénytelen. Az isoloirban szavazócédulák állanak a választók rendelkezésére, de szavazatlapokat a választóhelyiségben vagy nyilvánosan osztogatni tilos. Előírva kézírásos szavazás fehér cédulán. A szavazatot maga a választó teszi az urnába (csak egy bélyeget kap, ez elég biztosíték). Vaud kantonban a szekció elnöke a szekció nevével ellátott borítékot ad. Zugban a jelöltek költségére nyomtatnak a jelölt nevével ellátott cédulák, ezeket a választást megelőző csütörtökön kapja kézhez a jelölt vagy megbízottja, aki eljuttatja a választókhoz. Hivatalos borítékot kap a választóhelyiségben a szavazó, de mint Vaudban, itt sincs isoloir. Saint Gálban borítékos a szavazás. Községi tisztviselők választásánál is elrendelheti a titkosságot a választók egyharmada. Lucerneben hivatalos, pecsétetes boríték és szavazatlapal történi a szavazás. Kantonális választásoknál a választók kétharmada elrendelheti a nyilvánosságot. Tessinben borítékos szavazás.

Az *Australian ballot* az írásos titkos szavazásnak kétségkívül legjobb rendszere. Nevét első alkalmazási helyétől nyerte, hol már 1856-ban elfogadták. Elvei: a szavazatlapok hivatalból állítatnak ki a jelöltek listájával, a választás alkalmával hivatalból osztatnak ki. Azután az isoloir, hol a szavazó jelöltjét megjelöli. Angliában 1872-ben fogadták el egyelőre 8 évi próbaidőre (de már 1848-ban megszavazta a képviselőház a titkosságot). Cél a korrupció csökkentése volt, ami részben (a kiegészítő, a választási költségeket megállapító, a tisztességtelen agitálást tiltó törvényekkel — *Corrupt practice act* 1885 és *Corrupt and illegal practices prevention act*-tal), Webster szerint (*Elections, electors, elected* 1907.) sikerült is. Az *Australian ballot* hibájául azt rója fel Ostrogorski, hogy a pártszervezetet mindenek felé emelte; szerinte a titkosságot a canvass kijátsza, mely az eredményt megállapítja. Tényleg azonban a választók akarata érvényesül (1. Webster, de bizonyos jelenségekből is látható ez). A jelölések a *returning officernél*, egy a kormány által megbízott tisztviselőnél jelentendők be. A jelöltek listáját ez minden községben kifüggeszteti s a hivatalos szavazatlapon kinyomtatja. A szavazás szekciók előtt történik. A választó igazolása után az elnöktől egy szavazatlapot kap, melyet az egy szelvénykönyvből tép ki és lepecsétel a hátán. A szavazónak száma a listából a szelvényre feljegyeztetik, a szelvény száma a szavazatlapon van. A lista azonban zár alatt van, úgy hogy azt megállapítani, ki melyik szavazatlapal szavazott, csak a választás megtámadása esetén vizsgálatnál lehetséges. A választó szavazatlapjával az isoloirba megy, ott megjelöli kereszttel jelöltje nevét, (minden jelölt neve előtt feketekeretben fehér térség van, a kereszttel ide írható be.) Ha nem a kellő helyen, nem ceruzával vagy nem kereszttel jelöli meg, ez nem jön tekintetbe. Ha valaki olvasni nem tud, fizikailag képtelen a jelölés megtételére, vagy pedig izraelita s ünnepe miatt nem írhat, az elnök a termet kiüríti, a jelöltek megbízottjainak jelenlétében megjelöli a kívánt jelöltet a választó szavazatlapján. Ezen kivétel az íreknél visszaélésekre adott alkal-

mat. A szavazatlap összehajtv a pecséttel kívül adandó az elnöknek, aki az urnába teszi. A szavazás végeztével urna s az iratok lepecsételtetnek, s a *returning officer*-nek küldetnek be, a szavazatlapok kibontása tehát nem a szavazatszedő bizottság előtt történik, ami további garancia. Belgiumban a ballót abban különbözik első sorban az angoltól, hogy a szavazásnál állandóan jelen vannak a jelölt bizalmi emberei. Míg Angliában 2 jelölő és 8 támogató elégséges, itt 50 —100 jelölő szükséges, jelölések a szavazást megelőzőleg 20 nappal bejelentendők. A szavazatlapon a jelöltek nevei pártok szerint csoportosítva egymás melletti oszlopokban vannak, minden pártnak megvan a sorshúzás által megállapított helye, azonkívül a megfelelő számmal van ellátva, úgy hogy még az írni, olvasni nem tudó is könnyen ráakad. Legutolsó oszlopokban az egyes — nem párt — jelölések vannak. Az egyes oszlopokban a jelöltek sorrendjét a jelölő párt határozza meg. A rendes tagjelöltek után a póttagjelöltek következnek külön választva. Minden jelölt neve előtt s minden oszlop felett fekete keretben fehér pont van, ezt kell a szavazónak az isoloirban (itt minden 100 választóra egy állítandó fel, Angliában 150-re) befekéttíteni. Szavazhat egy jelöltre s egy póttjelöltre, egy pártra s egy póttjelöltre vagy csak egy pártra. Ha jelöltre szavaz, azt jelenti, hogy annak kívánja első sorban szavazatát juttatni (miután a mandátumok először egyes pártok között osztatnak fel, azután egy párton belül a legtöbb szavazatot nyert jelöltek lesznek képviselők, úgy hogy a felesleges szavazatok másra átruháztatnak), ha pártra, elfogadja a sorrendet. A szavazatlapok úgy hajtandók össze, hogy a pecsét kívül legyen, az elnök veszi azt át. Szavazás befejeztével a lepecsételt urna a központi bizottsághoz küldetik, hol a szavazatlapok kibontatnak.

Hollandiában 40 választó jelölhet. A jelöltek nevei alfabetikus sorrendben vétetnek fel a szavazatlap listájába. A szavazatlapot maguk a választók teszik az urnába, szavazatlapot meghívó ellenében kapnak. Jel, mint Belgiumban.

Így szavaznak Luxemburgban az elektorok a jelöltekre. A jelölés kereszttel történik, a sorrend, mint Hollandiában.

Az amerikai Egyesült-Államokban 1888 óta alkalmazzák az ausztráliai ballotot. Ennek rossz hatása, hogy a pártok zsarnokságát törvényesítette. Itt általában pártok jelölhetnek, pártnak elismerve oly csoport, mely az utolsó választásnál a szavazatok bizonyos %-át nyerte. Pártjelölésen kívül vannak független jelölések is, de ezek körülményesebbek, nagyszámú aláírással ellátott petícióban kell kérelmezni s számos alaki kellék van, amiket a független jelölések megakadályozására használnak ki. Ostrogorski szerint az új rendszer segített némileg a vesztegetéseken, de nagy eredménnyel nem járt.

Kaliforniában választás előtt a grófságokat szavazó szekciókba osztják. Hivatalos szavazatlapok, amelyek titkos jellel vannak ellátva (az államtitkár szolgáltatja az egyforma papiroset). A szavazatlapon üres hely is van, ahova a szavazó nem jelölt nevét írhatja. Minden 200 választóra egy isoloirt rendeznek be.

New-York államban szelvényes szavazatlap, mint Angliában. A szavazatlapokat a jelöltek költségén hivatalosan nyomatják, csak egyes

nevet tartalmaznak. A szavazatok borítékban adatnak be (borítékolás isoloirban).

Virginiában nyomtatott szavazatlap és isoloir van, de a törvényhozás fel van jogosítva szavazógépet alkalmazni. Massachusettsben az isoloirban való tartózkodás ideje 5 percben van megállapítva.

Chilében szintén borítékos szavazás és isoloir, a választó maga teszi a szavazatot az urnába.

Amerikában találkozunk a szavazógéppel. Itt csak egy gombot kell megnyomni s a szavazat már fel is van jegyezve a jelölt javára, egy mechanikai számoló szerkezet nyilvántartja az eredményt. A titkosságot még nem sikerült összeegyeztetni a visszaélések elleni óvintézkedésekkel, de a szavazógép néhány választásnál már bevált.

E szavazásmód átvezet a nem írásos titkos szavazásba. Görögországban annyi fémurna állítatik fel, ahány jelölt. Minden urna két részre osztva: a kívül fehér az *igen*, a fekete a *nem* szavazatra. Bent gyapjúval bélelt. Az urnába egy 27 cm. hosszú, 12 cm. átmérőjű nyíláson dugja a választó kezét. Minden urnánál egy-egy szolgál áll, kezében tányéron öt ólomgolyót tartva. A szavazás önként történik. Mikor a választó az urnához lép, a szolgál az urnán álló nevet hangosan mondja, a választó kezébe vesz egy ólomgolyót, hüvelyk- és mutatóujja között felmutatja, majd beteszi az urnába kezét s ott jobbra, balra mozgatja. A szavazónak minden urnába golyót kell dobnia. Előfordulhat, hogy mindenkire igennel szavaz. Akinek legtöbb az igen szavazata, megválasztatik, egyenlőség esetén sorshúzás. Szerbiában 1890-es választótörvény hasonlóképp intézkedik.

Nálunk az 1848. V. törvénycikk nem intézkedett elég határozottan. (A szavazás a szavazó nevének feljegyzésével a küldöttség által, valamint a szavazók összeszámítása nyilvánosan történik, 32. §.) Az a gyakorlat fejlődött ki, hogy a központi bizottságok állapították meg, nyilvános vagy titkos legyen-e a választás (1861-ik évi precedens nyomán a titkos választásokat nem semmisítették meg). Kevés törvényhatóság mondotta ki a titkosságot (így pl. Hevesmegye). Már az 1872. évi választási törvényjavaslat ki akarta zárni a lehetőségét a titkos szavazásnak, de ebből nem lett törvény. Az 1874-iki választási törvény a nyilvánosságot kötelezőleg kimondotta.

Nálunk két neme volt a titkos szavazásnak, golyóval való és léceekkel. Az előbbinél megtörtént, hogy a szavazó nem szavazott, hanem a golyót kint eladta, úgy hogy egyesek 10 golyóval is szavaztak. A lécekkal való abban állott, hogy a szavazó különböző színű léceket kapott. Evvel a szomszéd terembe ment, hol az egyes jelöltek szekrényei a megfelelő színnel megjelölve voltak. Jelöltjének szekrényébe a megfelelő pálcikát tette. Természetes, hogy a választónak magárahagyása az urnákkal számos visszaélésre adott alkalmat. Előfordultak obstrukciók, vagy a szekrényeket felgyújtották.

A magyar képviselőházban 1872- és 1874-ben élénk vita tárgya volt a titkosság. 1872-ben részletes vitára nem került a dolog, csak az általános vita során tették szóvá. 1874-ben Irányi törvényjavaslatot nyújtott be, melyben a fehér, át nem látszó, ha nyomtatott, 15 cm. hosszú, 10 cm. széles szavazatlapra való szavazást indítvá-

nyozza. A IX. osztály külön javaslatot nyújtott be, melyben a titkos szavazást indítványozta (előadója Matolay volt). Felszólaltak a titkosság mellett: Mocsáry, Schwarc Gyula, Solymosy, Simonyi, Szederkényi, Csernátony, Csiky, P. Szathmáry, Lázár Ádám, Degré, Majoros. Ellene: Pissuth, Tarnóczy, Tisza, Eötvös Károly, Justh József, Liphay, Vécsey József, Horn, Lukácsy. Mellette a választási visszaélésekkel érveltek, ellene a nemzeti jellem fejlesztésével és hogy Magyarország alkalmatlan, továbbá a titkosság csak írott malaszt, árt, de nem használ. Tisza a részletes vitánál Szederkényi indítványához (hogy fakultatíve legyen meg a titkos szavazási mód) csatlakozott.

A színekkel való szavazás a belga, illetve holland rendszerrel egyesítve a legjobb. A boríték ez esetben teljesen fölösleges lenne ép úgy, mint az analfabéták számára külön intézkedések. Vagy lehetne különböző színű papírlapokkal, melyek kellő mennyiségben az isoloirban volnának találhatóak, hivatalos borítékban szavazni. Ez esetben az egyes színű papírlapok számokkal is ellátandók lennének. Egy-egy szín s szám egy-egy jelöltet jelentene. A jelölt száma és színe hivatalból lenne megállapítandó és közhírré teendő. Bizonyos konvencionális színek, pl. vörös — szocialista, megkönnyítenék a tájékozódást.

Selymes Károly.

